

DE RUTA DE LA PLATA of DE ZUIDELIJKE WEG

De belangstelling voor de ruta de la Plata, als alternatieve weg naar Santiago de Compostela, is nu ongeveer tien jaar oud.

In 1990 hebben de Amigos del camino de Santiago de Navarra, op initiatief en onder leiding van Andrés Muñoz Grande († 11 maart 1992) een tocht van Sevilla tot Cáceres georganiseerd en met succes volbracht. Het traject Cáceres -Astorga legde men af in 1991. Deze onderneming was bedoeld als een experiment. Men wilde de oude Romeinse weg verkennen en testen en er, als veronderstelde pelgrimsroute, een religieuze dimensie aan geven.

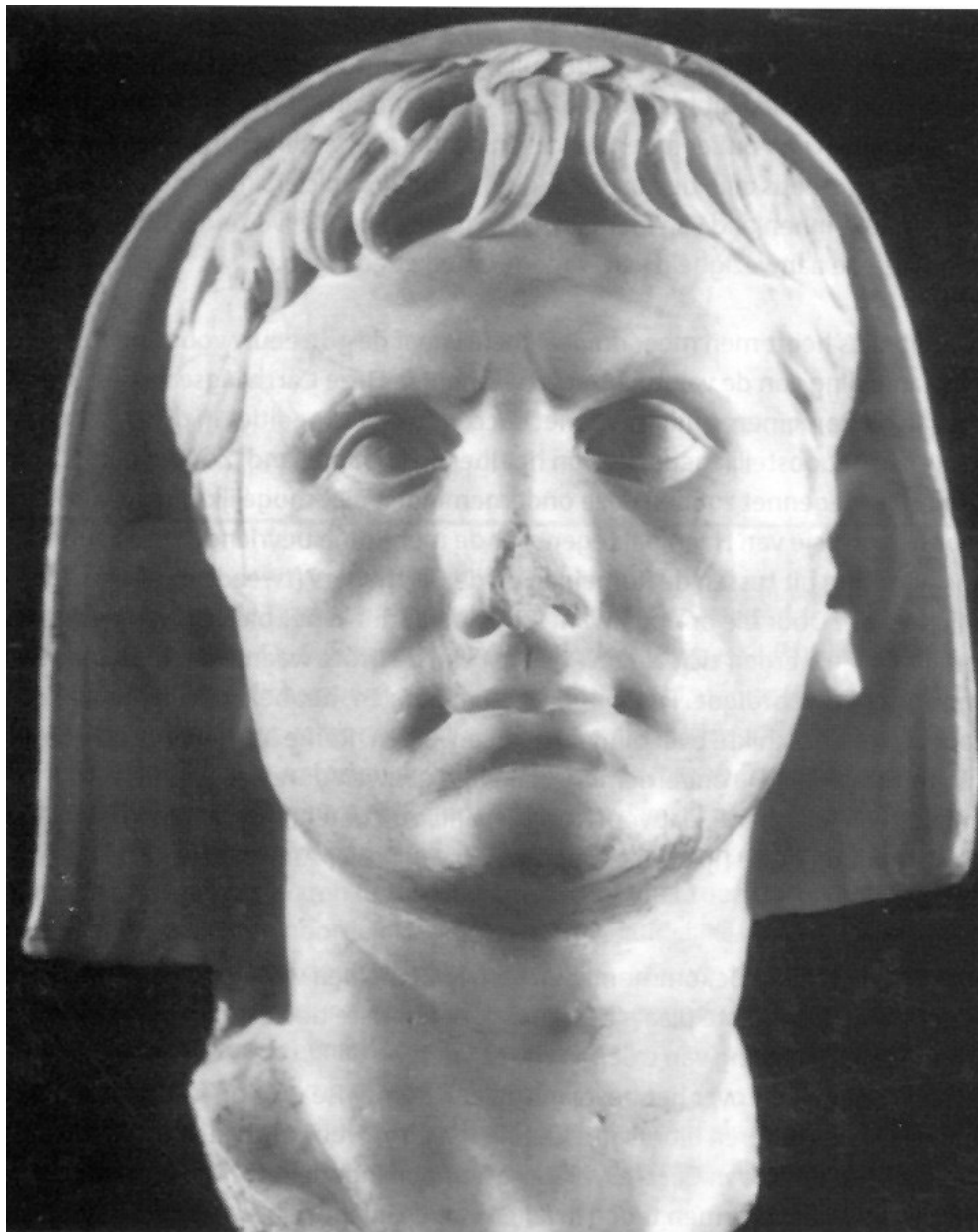
Eveneens in 1991, van 25 tot 28 juli, vond in Zamora een congres plaats onder het motto: 'Camino de Santiago. Via de la Plata'.

Sindsdien is de interesse voor de ruta de la Plata gegroeid. Er wordt, zij het in zeer beperkte mate, over gepubliceerd. Een aantal leden van het Nederlands Genootschap van Sint-Jacob hebben reeds deze 'andere weg' ontdekt en afgelegd. Dit toenemende succes noopt tot het bestuderen van de historische context van deze tweeduizend jaar oude weg, een van de belangrijke verkeersaders van het Iberisch schiereiland.

De naam

De *via* of *ruta* de la Plata verbindt Sevilla met Gijón en vormt aldus een ruim 800 kilometer lange, bijna loodrechte verkeersas tussen Andalusië en Asturië. In de Romeinse tijd kreeg deze weg zijn definitieve vorm. Hij werd aangeduid als de *Iter ab Emerita Asturicum*, dit wil zeggen: de weg van Mérida (Augusta Emerita) naar Astorga (Asturica Augusta), wat het belangrijkste deel van de route was. De naam *ruta de la Plata* zou een volkse benaming zijn waarmee, vooral in de provincies Salamanca en Cáceres, deze Romeinse heirbaan in "latere tijden" werd aangeduid. Eerst in de 16e en de 17e eeuw hebben geleerden gepoogd de etymologie van die benaming te achterhalen. Men wilde het woord *plata* zien als een afleiding van het Latijnse *lata* of het Griekse *plateia*, woorden die allebei de betekenis hebben van 'breed'. *Ruta de la Plata* zou dus 'brede weg' zijn. Thans wordt algemeen aangenomen dat de naam van de weg afkomstig is van het Arabische *BaLaTa* (*balatat*) en dit is in vertaling: betegelde of geplaveide weg. De Moren hebben, na hun inval in Spanje, de Romeinse wegen *BaLaTa* genoemd om ze te onderscheiden van de ruiterpaden die uit gestampte aarde bestonden. In het spraakgebruik evolueerde *BaLaTa* naar *BlaTa*, *Plata*. Daar *plata* het Spaanse woord is voor zilver heeft men zonder daarbij na te denken van de *ruta de la Plata* de 'zilverweg' gemaakt. De benaming van deze weg heeft echter niets met zilver te maken, ook al werd dit metaal, onder meer andere, langs deze weg getransporteerd.

Sommige lieden proberen ook de term *camino mozárabe* als synoniem van *camino de la Plata* ingang te doen vinden. Dit getuigt van een absolute onwetendheid omtrent de geschiedenis van Spanje. Het adjectief 'mozarabisch' is op zichzelf al complex genoeg¹. Men moet het niet beladen met nieuwe misverstanden en een vals prestige.

Hoofd Keizer
Augustus,
Mérida, Museo
Nacional de
Arte Romana

¹ Zie De Jacobsstaf, 1997, 34, p. 81

Geschiedenis van de ruta de la Plata

Historici nemen aan dat deze weg reeds in de prehistorie werd gevormd en wel op een spontane en natuurlijke wijze. De mensen uit de oertijd zouden, op zoek naar steeds nieuwe geschikte plaatsen om hun vee te laten grazen, de weg geleidelijk gebaad en herhaaldelijk gebruikt hebben. Heel concrete gegevens hierover zijn nog niet bekend.

Archeologische onderzoeken hebben bewijzen geleverd dat er in de periode tussen de 8^e en de 6^e eeuw voor onze tijdrekening commerciële activiteiten bestonden tussen de bewoners van het binnenland van Iberië en het zuidelijke kustgebied. Met name de monding van de Guadalquivir (Wad el Kebir) is rijk aan vondsten uit die tijd.

Feniciërs en later ook Grieken ruilden olie, wijn, purperen stoffen, keramiek en allerlei luxe-artikelen uit het Oosten voor tin, goud, zilver en koper afkomstig uit de rijke mijnen van onder meer Galicië en de Bierlo. De handelsbedrijvigheid speelde zich steeds af in de kustgebieden. Noch de Feniciërs noch de Grieken trokken het binnenland van Iberië in. Deze intense handel veronderstelt logischerwijze de aanwezigheid van wegen en nederzettingen.

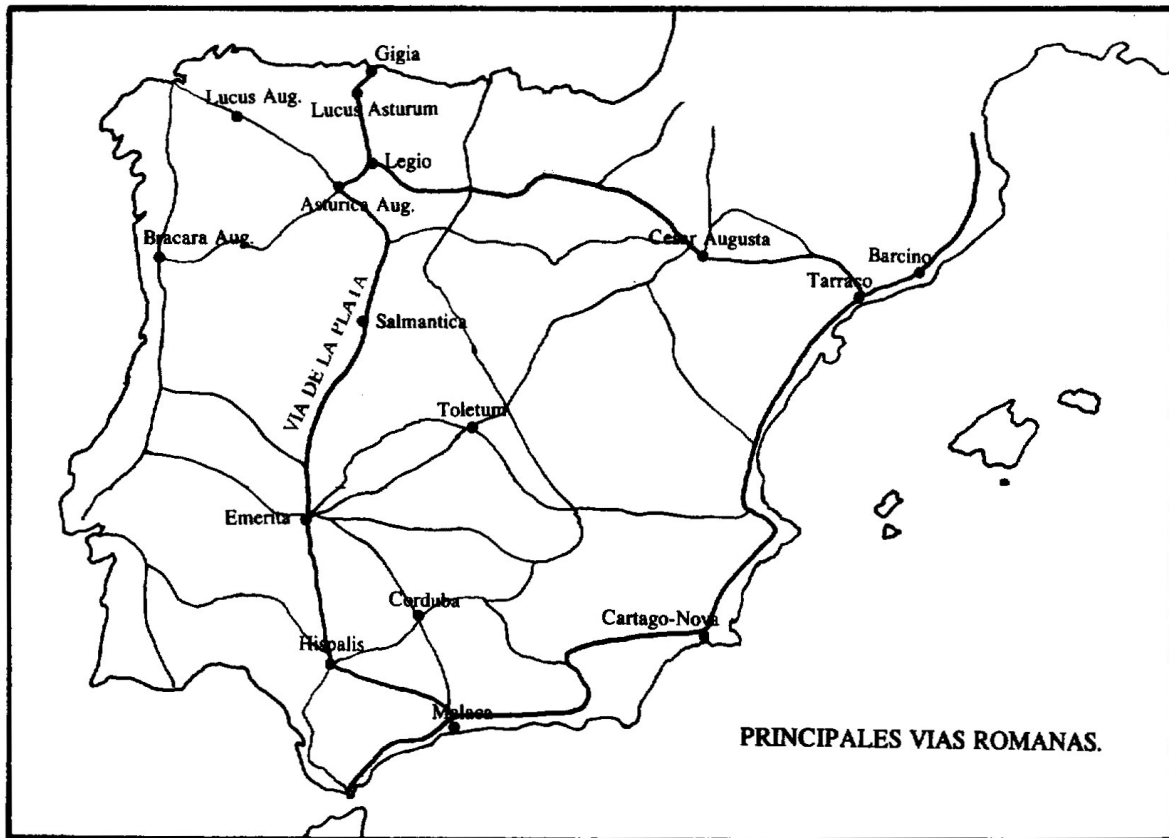
Over dit alles heeft men meer duidelijkheid vanaf de 3^e eeuw voor Christus, naar aanleiding van de veldtochten van Hannibal. Deze Carthaagse veldheer, vijand van de Romeinen, ondernam met succes enkele expedities in de meseta en veroverde het oostelijk gedeelte van het Iberisch schiereiland. Zonder een behoorlijk wegennet zouden deze ondernemingen niet mogelijk zijn geweest.

Door de agressie van Hannibal tegenover de met Rome bevriende stad Sagunto, brak er oorlog uit tussen de Romeinen en de Carthagers (tweede Punische oorlog, 218-201). Door die oorlog kwam Iberië definitief in het blikveld van de Romeinen. Ze werden zich al gauw bewust van de grote waarde die het schiereiland vertegenwoordigde. Het was rijk aan mineralen, het bezat een enorme veestapel en het beschikte over eindeloze graanvelden. Rome besloot dus dit rijke land te veroveren. De onderneming zou twee eeuwen duren en was in 19 voor Christus een feit. Iberië, dat voortaan Hispania zou heten, maakte integraal deel uit van het Romeinse rijk, onder de regering van keizer Augustus († 14 na Christus).

Een van de grootste bekommernissen van de Romeinen was de aanleg van wegen, in de allereerste plaats bestemd voor militaire doeleinden, namelijk om een snelle verplaatsing van troepen toe te laten.

De eerste gegevens over het bestaan van een Romeinse weg op het tracé van de *ruta de la Plata* dateren uit respectievelijk 130 en 79 voor Christus. Dit zijn de data waarop in de buurt van Cáceres militaire kampen ingericht werden om het eigen territorium te beschermen tegen invallen van de inlandse bevolking.

De systematische aanleg van de noord-zuidroute, de latere *ruta de la Plata*, gebeurde onder de Romeinse keizers.

Augustus stichtte de stad Astorga (Asturica Augusta) en versterkte deze basis met een legerkamp. De veteranen van de oorlogen tegen de Asturiërs en de Cantabriërs gingen zich voor een groot deel vestigen in Merida (Emerita Augusta), enkele jaren eerder op last van de keizer gesticht. De verbinding Merida-Astorga, de hoger genoemde *Iter ab Emerita Asturicum* liep over Cáceres, Salamanca en Zamora. Deze weg werd naar het noorden verlengd tot aan Gijón, over León. Beide plaatsen waren tevens belangrijke legerkampen. De soldaten waren onder meer belast met het toezicht op het transport van edel metaal uit de noordelijke mijnen naar de zuidelijke havens. De weg werd naar het zuid immers doorgetrokken tot Sevilla. Over de rivieren bouwde men imposante bruggen. Gedurende de hele Romeinse periode bleef het onderhoud van bruggen en wegen een prioriteit. Zowel het militaire als het handelsverkeer profiteerden ervan in ruime mate. De uiterst professionele aanleg van de wegen die gemiddeld 5 tot 7 meter breed waren, is goed gedocumenteerd. Men kent tot in de details alle technische aspecten van de werken.

Hieruit blijkt de grote vakkundigheid van de Romeinse ingenieurs en handwerklieden.

Gezicht op
Salamanca, met
Romeinse brug (foto José
Wenk)

Romeinse mijlpaal bij Cáceres (foto Netteke Mertens)

Om de lange weg overzichtelijker te maken plaatste men mijlpalen (*miliarios*) waarvan er nog veel bewaard zijn gebleven. Op deze mijlpalen staat steeds de naam van de keizer die een bepaald stuk van de weg liet bouwen of repareren. ook de afstand, gerekend vanuit Merida, is erop aangegeven.

Voor het comfort van de reizigers waren er de mansiones, op ongeveer 30 tot 35 kilometer van elkaar verwijderd. Daar waren mogelijkheden om te overnachten en om zich te bevoorraden. Een mansion bevond zich altijd in een bevolkingskern die als nederzetting vaak uit de voor-Romeinse tijd dateerde. Veel van deze mansiones komen overeen met nu nog bestaande steden (bv. Cáceres, Salamanca, Zamora); andere plaatsen zijn enkel nog als ruïne bekend (bv. Cáparra); nog andere plaatsen zijn verdwenen of konden niet met zekerheid geïdentificeerd worden.

De *ruta de la Plata* past qua aanleg en accommodatie volledig in het algemeen plan van het Romeinse wegennet dat Rome verbond met de verste uithoeken van het rijk. Dit wegennet was uiteraard van het allergrootste belang voor een grondige romanisering van het Iberisch schiereiland, Hispania.

Het verval van het Romeinse rijk en de invallen van de Germanen vanaf de 5^e eeuw bleven niet zonder terugslag op het economisch leven van Hispania. Onderhoud van de wegen vormde geen prioriteit meer. De kwaliteit van de heirbanen kon evenwel de eeuwen trotseren. De Moren hebben er gebruik van gemaakt om na 711 in snel tempo naar het noorden op te rukken.

Almanzor bereikte, grotendeels via de *ruta de la Plata*, in 997 Santiago de Compostela dat hij verwoest achterliet.

Langs dezelfde weg bracht men in 1063 de relieken van de heilige Isidorus van Sevilla naar León¹. Dank zij koning Ferdinand III, de Heilige (1217-1252) en als gevolg van zijn successen in de *reconquista* heeft de *ruta de la Plata* ruim leven eeuwen hoofdzakelijk vreedzaam verkeer gedragen.

In 1812 marcheerden er de Napoleontische troepen en in 1936 speelde de weg tijdens de burgeroorlog opnieuw een belangrijke rol als snelle verbindingroute ten behoeve van militaire operaties. Thans is er de N-630 die nagenoeg samenvalt met of parallel loopt aan de oude Romeinse geplaveide weg, de *BaLaTa* of *ruta de la Plata*.

Van het Romeinse wegdek zijn hier en daar nog stukken te zien, voor zover ze niet onder een laag asfalt werden verstopt.

De ruta de la Plata als camino de Santiago

Het hoeft geen betoog dat de *ruta de la plata* een cultureel itinerarium is van het allergrootste belang. Het is hier niet de plaats om daar verder op in te gaan.

Evenmin hoeft het beargumenteerd te worden dat de allereerste weg naar het apostelgraf in Galicië, te situeren is in Noord-Spanje en wel vertrekkend vanuit de Asturische hoofdstad Oviedo. Sinds de 12^e eeuw is, eveneens in Noord-Spanje, de *camino frances* het vaste parcours naar Santiago de Compostela.

Er is nog een derde vanzelfsprekendheid die voorop gesteld kan worden: elke weg, van eender welke pelgrim naar Galicië is een individuele route naar Santiago. *Se hace camino al andar*, de weg wordt gemaakt door de persoon die de weg gaat (vrij vertaald naar Antonio Machado). In die zin is de *ruta de la Plata* uiteraard ook een camino de Santiago.

De zaken liggen echter iets meer ingewikkeld. Men moet zich immers bewust blijven van de historische dimensie waaraan een itinerarium een meerwaarde kan ontleenen. Voor de *ruta de la Plata* betekent dit heel concreet het nagaan of er sprake is van een Jacobustraditie langs deze weg van Andalusië naar Asturië.

Echter, rekening houdend met de voortgang van de *reconquista*, is het noodzakelijk dit lange traject op te delen in drie stukken die elk afzonderlijk zullen onderzocht worden.

¹ Zie de *Jacobsstaf*, 1991, 9, p. 8-9

Sevilla. Torre de la Giraldo

Sevilla -Salamanca: eerste traject.

Het eerste stuk betreft de weg van Sevilla tot even ten zuiden van Salamanca. Dit hele gebied werd pas in de eerste helft van de 13^e eeuw op de Moren heroverd¹.

In hoeverre de christenen die in de Moorse gebieden leefden enige binding hadden met Santiago of er behoefte aan voelden naar Galicië te pelgrimeren is niet bekend. Enkele losse elementen met betrekking tot sint Jacob kunnen naar voor gebracht worden maar deze laten niet toe conclusies te trekken over een eventuele Jacobusverering in Zuid Spanje vóór de *reconquista*.

Zo wil bijvoorbeeld de traditie dat koning Ferdinand III van Castilië (de Heilige), na de herovering van Cordoba in 1236, de klokken van de moskee terug naar Santiago de Compostela liet brengen. Deze klokken waren in 997 na de verwoesting van Compostela door Almanzor, op diens bevel uit de kerk van Santiago gehaald om door christen slaven naar Córdoba gedragen te worden. Deze eenmalige onderneming van de heilige koning levert geen enkel bewijs dat hierdoor de bedevaarten naar Santiago

zouden gestimuleerd zijn.

Een element dat wel van invloed zou kunnen geweest zijn op de cultus van de apostel Jacobus was de stichting van de Orde van Santiago te Cáceres in 1170. Deze stichting kwam tot stand onder invloed van koning Ferdinand II van León (1157- 1188). Hij had de stad veroverd op de Portugezen die er vijf jaar eerder de Moren hadden verjaagd. De eerste concrete taak van de ridders van de Orde was de stad Cáceres te beschermen en de *reconquista* vanuit León te ondersteunen. In 1172 kwam Cáceres opnieuw in Moorse handen en de definitieve *reconquista* liet op zich wachten tot in 1229.

¹ Merida in 1228, Cáceres in 1229, Sevilla in 1248

De ridders van de Orde van Santiago bleven actief langs de *ruta de la Plata*. Naast hun deelname aan de *reconquista* behartigden ze ook de repoblación of herbevolking van de heroverde streken. In een latere fase van haar bestaan werd de Orde ook belast met de zorg voor de pelgrims naar Santiago. Daarvan getuigt nog het grote hospitaal San Marcos in León dat het bezit van de Orde was. De huidige stand van het onderzoek laat echter nog zeer veel vragen open en dus onbeantwoord.

Samenvattend kan enkel gesteld worden dat het gebied ten zuiden van Salamanca relatief laat - eerst in de 13^e eeuw - is opengesteld voor de bedevaarten naar Compostela. Men mag aannemen dat er na de *reconquista* meer pelgrims uit het zuiden naar Galicië kwamen. Ze konden gebruik maken van de oude Romeinse weg die echter opvallend arm is aan heiligdommen en hospitalen. Het niet aanwezig zijn van die instellingen die men op een pelgrimsroute mag verwachten kan erop wijzen dat het zuidelijkste gedeelte van de *ruta de la Plata* nooit erg populair is geweest als camino de Santiago.

Zafra Arco del Pan

Zafra verdient hier een afzonderlijke vermelding. Deze stad ligt 112 km onder Merida en 7 km ten westen van de *ruta de la Plata*. Zafra werd in 1241 op de Moren heroverd door Ferdinand III maar behield nog ruim een eeuw lang een uitgesproken Moors karakter. In 1394 kwam de familie Suárez de Figueroa in het bezit van de stad. Lorenzo, een telg uit deze familie, stichtte er tussen 1443 en 1446 een hospitaal, gewijd aan sint Jacob.

Mérida, Romeins
plaveisel
(foto Netteke
Mertens)

Salamanca -Astorga: tweede traject

De situatie is totaal anders op het tweede stuk, de weg van Salamanca naar met daarop de plaatsen Zamora en Benavente.

Salamanca, in 1085 op de Moren heroverd, heeft zich niet ontpopt tot een centrum van Jacobusverering. In de 11^e eeuw werd er wel een Santiagokerk gesticht. Ze werd in latere eeuwen vervangen door een nieuw bouwwerk. Vanaf het laatste kwart van de 12^e eeuw ging alle aandacht naar de universiteit die in de 13^e eeuw de meest prestigieuze van Spanje zou worden. In de stad kan men ook nog de *casa de las conchas* zien. Het is een laat-15^e eeuws paleis waarvan de gevel versierd is met meer dan vierhonderd beeldhouwde Jacobsschelpen. Dit paleis werd gebouwd in opdracht van de toenmalige raadsheer en ridder van de Orde van Santiago, tevens universiteitsprofessor en lid van het stadsbestuur van Salamanca. Deze persoonlijke en zeer originele uiting van Jacobusverering wijst niet noodzakelijk op een Jacobustraditie. Deze is wel duidelijk aanwezig in Zamora.

Die stad was reeds op het einde van de 9^e eeuw in handen van de christenen. Ze bezit twee romaanse kerken, aan de heilige Jacobus gewijd. Zamora vormde ook een vertrekpunt voor de pelgrims die meestal tot in Benavente de *ruta de la Plata* volgden om daar oostwaarts te gaan en via Tera, Rionegro del Puente en Puebla de Sanabria, Orense te bereiken. Daar namen ze dan de Portugese weg tot in Santiago de Compostela.

Ten behoeve van de pelgrims werd in 1517 in Benavente een hospitaal gesticht.

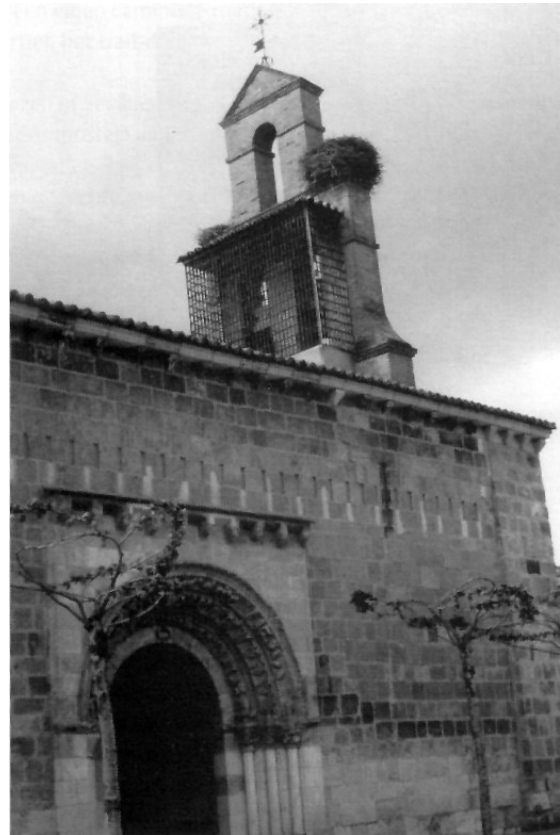
Niet Santiago was als patroon ervan gekozen maar wel Maria. Zij is als piëta voorgesteld boven de ingangdeur.

Men heeft veel redenen om te veronderstellen dat de meeste pelgrims de *ruta de la plata* nog vóór Astorga verlieten om richting Orense te trekken. Immers, in de hierboven genoemde plaatsen zijn wél sporen van Jacobusverering te vinden. Het beroemdste voorbeeld is zeker de voorstelling van Santiago als pelgrim aan de 12e eeuwse kerk van Santa Marta te Tera.

Ongeveer twee dagtochten scheiden Benavente van Astorga. De enige plaats thans nog van betekenis op de oude Romeinse weg is La Bañeza. Niets in deze stad herinnert echter aan de bedevaart naar Santiago.

Waarschijnlijk werd dit laatste traject tot Astorga in vroegere tijden slechts zelden door pelgrims gebruikt. Astorga, het antieke Asturica Augusta, is van oudsher een knooppunt van vele wegen. De Romeinse *ruta de la Plata* kruist er de jongere camino francés en nog vele secundaire handelswegen en routes voor het vee. In het Museo de los caminos (meervoud!) kan men een idee krijgen van het strategisch, economisch en ook religieus belang van een der oudste steden op de weg naar Galicië.

Zamorra, kerk van
Santiago del Burgo
(foto José Wienk)

Astorga-Gijón: derde traject.

Van Astorga tot León valt de *ruta de la Plata* nagenoeg samen met de camino francés. De oude heirbaan is gedurende de middeleeuwen in gebruik gebleven en onderhouden. Voor de pelgrims werd gezorgd in El Hospital de Orbigo en in Villadangos Del Paramo. Met dit traject is de hedendaagse pelgrim zeer vertrouwd, zij het dan dat hij het in de andere richting volgt!

De weg van León naar Oviedo loopt door het gebergte. Vanaf de 9^e eeuw was Oviedo reeds gekend als heiligdom van de goddelijke Zaligmaker, San Salvador, en als de stad die in het bezit was van de rijkste reliekenschat van Spanje. In de 11e en 12e eeuw kreeg San Salvador een Europese bekendheid en de bedevaart naar Santiago werd meer en meer gecombineerd met die naar Oviedo. De *ruta de la Plata* tussen León en de oude Astursiche hoofdstad is niet voor lange tijd in de vergetelheid verzonken.

Moderne mijlpaal
(foto José Wienk)

Tussen Oviedo en Gijón, een afstand van slechts 28 kilometer, zijn geen sporen van enige Jacobusverering. Gijón werd door de Romeinen gesticht als een versterkte plaats, helemaal aan het einde van de lange heirbaan. Deze was beurtelings een militaire route, een handels- en administratieve route tot ze ook geworden is tot een toeristische en een pelgrimsroute. Zo is weer eens aangetoond dat elke weg in wezen polyvalent is of dit wordt. De *ruta de la Plata* vormt hierop geen uitzondering.

Por otros caminos, langs andere wegen

De huidige, snel groeiende belangstelling voor de *ruta de la Plata* is in de geschiedenis van de tochten naar Santiago een vrij nieuw verschijnsel. Reeds eeuwen lang gold de camino francés in Spanje als DE WEG naar het graf van de apostel. Deze camino is historisch gegroeid. Vorsten hebben gezorgd voor de veiligheid ervan. Heiligdommen en hospitalen zijn langs deze weg ontstaan.

Kloosterlingen en particulieren hebben zich ingezet voor het welzijn van de pelgrims. Professionele bruggen- en wegenbouwers hebben zich belast met de verbetering en het onderhoud van het itinerarium. Vanuit alle landen van Europa hebben pelgrims samen de camino bevolkt, op weg naar hetzelfde doel. Door de camino is Spanje uit zijn isolement getreden om opgenomen te worden in een Europese culturele stroming.

Por otros caminos. Dit motto roept een groot aantal vragen op. Kiest men voor de *ruta de la Plata* omdat men op de traditionele camino is uitgekeken? Heeft men angst voor een overbevolking ervan? Wil men een eenzame tocht maken of wil men simpelweg 'iets anders'? In Spanje zijn in al de provincies, in de autonome gebieden en in veel steden genootschappen opgericht, allemaal *Amigos del camino de Santiago* (niet *de LOS caminos*!). Blijkbaar hebben al die stichtingen de behoefte in de hand gewerkt om vanuit elk van die gebieden een eigen camino te markeren. Daarbij vormen de bekende gele pijlen, heel sportief, het trait-d'union. Vragen worden gesteld waarom Cordobezers of Sevillanen naar Roncesvalles reizen om aldaar de tocht naar Santiago de Compostela aan te vatten. "Zij hebben immers hun eigen camino, de *ruta de la Plata*!" Zij gaan naar Roncesvalles omdat ze de enige, echte, historische camino willen beleven.

Men kan ook in omgekeerde zin vragen waarom mensen uit de Lage landen naar Sevilla reizen om langs de *ruta de la Plata* naar Galicië te trekken, waarbij ze deze route reeds in Zamora of in

Benavente verlaten voor weer een andere weg. "Zij hebben toch hun eigen camino, de camino francés!"

Gebeurt dit uit nieuwsgierigheid, uit een verlangen om iets nieuws te zien of mee te maken?

Welke rol speelt de apostel Jacobus in het uitproberen van de andere wegen? Is de devotie zo

groot dat men hem vanuit alle mogelijke richtingen wil benaderen? Wil men steeds, *por otros caminos*, eenzelfde doel bereiken? Misschien is een antwoord op al die gestelde vragen niet van belang.

Misschien blijft de mens, bewust of onbewust, een *peregrinus*, een vreemdeling, in de eerste plaats voor zichzelf.

Misschien is Spanje, dank zij Santiago de Compostela, het gezegende land dat iedereen die er ooit welke camino ook volgde, blijvend in zijn ban houdt.

Bruggetje over de Arroyo de Santiago, tussen Mérida en Cáceres (foto José Wienk)

Tijdens het vierde Internationaal Congres van de 'Asociaciones Jacobeas' van 19 tot 22 september 1996 gehouden in Carrión de los Condes werd een referaat gehouden over 'El camino y los caminos de Santiago'.

Naast de camino francés die altijd DE camino de Santiago zal blijven, bestaan reeds, of worden als pelgrimsroute voorbereid, verschillende wegen door Spanje heen. Hier volgen de voornaamste die op het congres werden voorgesteld:

- Camino Catalán en Camino Jacobeo del Ebro. De eerste gaat vanaf de Pyreneeën tot Puigcerda en ,verder naar Jaca; de tweede gaat van Tortosa en Caspe, of vanuit Valencia en Teruel naar Zaragoza en verder naar Logroño. Zowel vanuit Jaca als vanuit Logroño volgt men verder de bekende route.
- Camino de la Plata, historische route van Sevilla naar Astorga, ook genoemd de zuidelijke weg.
- Caminos Asturianos, namelijk de camino del Norte en de camino de Fonsagrad. Respectievelijk in Palas do Rey en in Arzúa vervoegen ze de camino francés.
- Camino inglés is de route over zee naar La Coruña en verder over El Ferol, Corral, Ordenes en Oroso naar Santiago.
- Camino Portugués die via Tuy in Galicië komt en dan langs Redondela, Pontevedra, Caldas en Padrón tot Santiago loopt.
- Ruta del mar de Arosa, bij voorkeur per boot op de rivier de Ulla tot in Padrón.
- Camino de Finisterre die vertrekt vanuit Santiago naar het Mariaheiligdom van Muxía, gelegen aan 'het einde van de wereld'.